
Zlatko Hadžidedić

ZNANJE I MOĆ: *DIVIDE ET IMPERA*

Rezime

Tradicionalni oblik moći zasnivao se obično na sili, rijetko na vještini. Moderni oblik moći, počevši od doba Prosvjetiteljstva, stvoren je na temelju znanja, znanja *o cjelini*: samo *cjelina znanja* jednaka je *moći u cjelini*. Stoga, moć *nad cjelinom* pretpostavlja znanje *o cjelini*. Ali, moć nad cjelinom i koncentracija moći uspostavljaju se tek kada se cjelina znanja podijeli i nastavi dijeliti na sve sitnije i sitnije, i međusobno sve izoliranije, *dijelove*. Cjelina moći najefikasnije se vrši putem podjele cjeline znanja, jer koncentracija znanja na nivou cjeline dostiže puni praktični značaj u obliku koncentracije moći tek ukoliko je znanje već podijeljeno na međusobno izolirane dijelove u obliku parcijalnih informacija koje su distribuirane odgovarajućim fizičkim jedinkama podložnim vrhovnoj jedinici na čijem nivou se koncentrira cjelina moći, usljed čega te jedinice postaju međusobno sve izoliranije i zato sve podložnije kontroli od strane ove jedinice koja ima moć nad cjelinom. A, što su dijelovi cjeline izoliraniji, to je više moći preneseno na samu cjelinu. Tek unutar ove, *divide et impera* logike, znanje postaje moć i moć počinje da se temelji na znanju, a uspostavljanje kvazi-samodovoljnih, izoliranih kvazi-cjelina, visoko podložnih kontroli (bilo da je riječ o individuumima, nacijama, znanstvenim disciplinama ili informacijama), pojavljuje se kao centralna tačka projekata Prosvjetiteljstva i Modernosti. Na kraju, ova paradoksalna logika Prosvjetiteljstva i Modernosti vodi do paradoksalnog stapanja procesa *globalizacije* sa procesom *fragmentacije svijeta i društava* u sve izoliranije grupe i individue, prikazujući njihovu sve veću

samoizolaciju – koja se popularno predstavlja kao sve intenzivnije ostvarivanje njihove kolektivne ili individualne *slobode* – kao krajnji cilj njihovog zemaljskog postojanja i Historije u cjelini.

NASLOV OVOG OGLEDA uspostavlja blisku vezu između tri krajnje apstraktna pojma – znanja, moći i podjele. Također, tu se koriste i dvije dobro znane izreke, koje su postale gotovo odveć općepoznate da bi mogle zadržati dublje značenje. Jedna od njih veže znanje za moć, govoreći da znanje samo po sebi *jest* moć. Praktično, ona ne govori ništa o prirodi znanja koje neko treba usvojiti da bi stekao i vršio moć; možda zbog toga ova izreka nema veliku popularnost među onima koji tragaju za instant-formulom zadobivanja moći. No, doslovce uzeta, kao jednakost znanja i moći, ona govori mnogo o prirodi moći: ne samo da je moć zasnovana na znanju, nego je moć sama po sebi *znanje*. U ovom smislu, samo je znanje-u-sebi-samome, a ne bilo koja posebna vrsta konkretnog znanja, identično moći-u-sebi-samoj: samo je *cjelina znanja jednaka moći u cjelini*. Stoga, samo znanje *o cjelini*, a ne znanje o dijelu, dovodi do *cjeline moći*. Premda djelomično znanje može implicirati izvjesnu moć nad izvjesnim dijelovima cjeline, moć *nad cjelinom* pretpostavlja znanje *o cjelini*. Identitet znanja i moći pojavljuje se stoga jedino na nivou cjeline.

Poruka druge izreke, *divide et impera*, sugerira da se moć najbolje vrši tako što se stvaraju suprotstavljene strane, uspostavljanjem njihovog neograničenog broja, *namjerno dijeleći cjelinu*.¹ Logika ove izreke implicira da povećanje broja dijelova, to jest intenzifikacija podjele, stoji u direktnoj proporciji s jačanjem moći onih činilaca koji su *sposobni generirati proces podjele*. Slijedeći ovu logiku, možda se može na tren pomisliti da intenzifikacija podjele, sa svojim eksponencijalnim rastom, vodi k eksponencijalnoj intenzifikaciji sukoba između rastućeg

¹ Vjeruje se da je izreku koja kaže da je znanje po sebi moć prvi skovao Francis Bacon. Još jedno slavljeno Baconovo postignuće jest sistem modernih znanstvenih grana, s njegovom empirističkom metodologijom, koji je uspostavljen na račun pred-modernih, *holističkih* pristupa znanju. Ipak, paradoksalno, upravo je sam Bacon rekao da je uzeo *svo znanje* da bude njegova *provincija*. Baconova vladavina nad *njegovom* provincijom tako je koncipirana kao primjena drevnog rimskog načela “*divide et impera*”: namjernom podjelom provincije znanja u kvazi-neovisne i *potencijalno sukobljene* grane moderne znanosti, Bacon je namjeravao ne samo održati kontrolu nad samom provincijom nego i transformirati je u cjelosti u *cjelinu moći*.

broja dijelova, dovodeći time do gubljenja *kontrole nad procesom podjele*, to jest do gubljenja moći. No, logika ove izreke također implicira da je jačanje moći putem procesa podjele zasnovano na izvjesnom mehanizmu koji kontrolira sam ovaj proces. Postojanje ovog mehanizma zahtijeva uvođenje još jednog apstraktnog pojma, pojma *izolacije*: podjela nastaje upravo međusobnom izolacijom dijelova cjeline. Izolacija je, tako, istovremeno i sredstvo kontrole nad procesom podjele i generator same podjele. Upravo posredstvom izolacije dijelovi postaju potencijalno, ali ne i stvarno, suprotstavljeni: suprotstavljenost između njih oblikuje se tako što sprečava njihovu *autonomnu komunikaciju*, bilo da je u pitanju suprotstavljanje ili saradnja. Izolacija, to jest uskraćivanje mogućnosti autonomne komunikacije između dijelova cjeline, pojavljuje se kao centralna tačka u vršenju kontrole nad procesom podjele, što je praktično čini centralnom tačkom u vršenju moći: *što su dijelovi cjeline izoliraniji, to je više moći preneseno na samu cjelinu*. Čak i ako se u nekom trenu učini da sama cjelina predstavlja tek zbir svojih konstitutivnih dijelova, cjelina još ne ovisi o aktivnosti svojih dijelova. Jer, autonomna komunikacija između dijelova ostaje krajnje nevjerovatna usljed odsustva *procedura komunikacije*, koje dijelovi sami po sebi najvjerovatnije neće razviti niti uspostaviti neovisno o okviru koji tvori cjelina. Zato je kontrola nad ovim procedurama ta koja konstituira samu *suštinu moći*: u ovome pogledu, *proceduralna priroda komunikacije* garantira permanentno prenošenje moći na onaj nivo koji uspostavlja i kontrolira procedure – nivo cjeline. Putem kontrole nad ovim procedurama, cjelina vrši svoju moć bez eksponencijalnog rasta podjela i suprotstavljanja. Prividno, tenzije mogu rasti, ali samo kao jedna među mnogim, strogo kontroliranim, procedurama komunikacije između dijelova cjeline.

Stavljanje akcenta na proceduralnu prirodu komunikacije otkriva da je sama komunikacija zapravo *procedura prenošenja informacija* od jednog dijela cjeline do drugog i obratno. Tako se uvođenjem još jednog apstraktnog pojma, pojma informacije, zatvara krug logike koja povezuje moć sa znanjem: jer, sama informacija jeste samo dio cjeline koju zovemo znanjem. *Kontrola nad distribucijom* ovih dijelova znanja, ostvarena putem kontrole nad procedurama njihovog prenošenja, leži u samoj suštini moći.

Logično, podjela cjeline znanja u dijelove informacija javlja se kao preduvjet za uspostavu kontrole nad njihovom distribucijom. Ovo, ponovno, pretpostavlja stvaranje izoliranih dijelova podložnih cjelini moći, prema kojoj se ovi izolirani dijelovi znanja distribuiraju na strogo kontroliran način, putem

uspostavljenih procedura komunikacije. A ovo proizvodi paradoks inherentan odnosu identiteta između znanja i moći: *cjelina moći najbolje se vrši putem podjele cjeline znanja*. Jer, koncentracija znanja na nivou cjeline dostiže svoj puni praktični značaj u obliku koncentracije moći samo ukoliko je znanje prethodno već podijeljeno, zatim izolirano u dijelove u obliku informacija, a onda distribuirano odgovarajućim dijelovima podložnim cjelini moći – što ove dijelove čini međusobno još izoliranijim i, zato, još podložnijim kontroli. Jer, nevjerovatnost međusobne komunikacije ovih dijelova inherentna je prirodi njihovog parcijalnog znanja: ne samo što ih cjelina izolira putem kontrole nad njihovim komunikacijskim procedurama; i sama potencijalna *komplementarnost* (a time i *komunikabilnost*) izoliranih dijelova znanja može se jasno vidjeti samo na nivou cjeline, dok se rijetko može uočiti na nivou dijelova. U pogledu ovoga, što se više izoliranih dijelova generira, to je veća ne-vjerovatnost njihove autonomne komunikacije.

Podjela cjeline na komplementarne, ali međusobno izolirane, dijelove odnosi se na proces koji je našao svoj izraz u obliku dva prividno dispartna pojma: jedan nazivamo *specijalizacijom*, što je, zapravo, drugo ime za podjelu znanja; drugi je poznat pod imenom *podjela vlasti*. Putem eksponencijalnog rasta specijalizacije, eksponencijalno se osnažuje kontrola nad dijelovima prema kojima se distribuiraju dijelovi parcijalnih informacija, čime se osnažuje moć cjeline. U isto vrijeme, paradoksalno, putem podjele vlasti, osnažuje se kontrola cjeline nad samom vlašću, time sprečavajući nastanak apsolutne vlasti nepodložne kontroli, koja bi, eventualno, mogla dovesti cjelinu do samodestrukcije. Dok specijalizacija očigledno vodi ka pojavi *specijalista*, manje je očigledno da podjela vlasti vodi ka uspostavi *kaste specijalista*, specijaliziranih za uspostavljanje određenih, izoliranih dijelova prethodno podijeljene cjeline vlasti, zasnovanih na izoliranim ali komplementarnim dijelovima znanja koje oni posjeduju. Cjelina, kada su u pitanju i znanje i moć, sastoji se stoga od specijalnosti i specijalista: njihova međusobna komplementarnost osigurava samoobnavljanje cjeline; istovremeno, njihova međusobna izoliranost sprečava nastanak apsolutne vlasti, koja bi bila nepodložna kontroli i stoga mogla ugroziti samoobnavljanje cjeline. Kada je u pitanju znanje, specijalizacija je ta koja generira stalno rastući broj disciplina moderne znanosti; kada je u pitanju moć,

podjela vlasti je ta koja je stvorila stalno rastući birokratski aparat moderne države².

Prosvjetiteljstvo je prvo priznalo značaj podjele vlasti, isprva kao način da se razmontira apsolutna vlast nepodložna kontroli, tipična za rane moderne apsolutističke režime, a potom i kao sredstvo sprečavanja njihove restauracije. Podjela vlasti počela je procesom *sekularizacije*, odjeljujući sferu božanske moći nad čovječanstvom u cjelini od sfere zemaljske moći, koja predstavlja moć nad *narodom*, kao dijelom cjeline čovječanstva. *Budući da je čovječanstvo u cjelini bilo izvorni, prirodni okvir za predmodernu postojanje cjeline znanja, ovo holističko znanje nije moglo biti identificirano s moći, nego samo s čovječanstvom, kao zemaljskim izdankom apsolutnog, božanskog znanja. Zato je samo podjelom pred-moderne cjeline znanja – istovremeno s podjelom čovječanstva kao njenog prirodnog okvira – nanovo stvorena, moderna cjelina znanja mogla biti uspostavljena kao moć.*

Proces *sekularizacije moći*, paradoksalno, zahtijevao je da se *desekularizira* koncept *naroda* kao novonastalog dijela nekadašnje cjeline čovječanstva. Zato je prosvjetiteljstvo proglasilo narod isključivim subjektom *suverene vlasti*, preokrećući tradicionalniji koncept koji prikazuje narod kao objekt suverene, božanski legitimirane vlasti. Kad je ova nekadašnja, božanski legitimirana, vlast jednom *sekularizirana*, to jest delegitimirana, vlast *nad* narodom mogla se legitimirati jedino *obogotvorenjem* naroda, i prosvjetiteljstvo je učinilo upravo to, proglašavajući suverenitet naroda *nad* samim sobom. Dodjeljivanje suvereniteta narodu, kao novonastalom dijelu nekadašnje cjeline čovječanstva, logično je dovela do njegove *izolacije od ostatka čovječanstva*. Ova izolacija – na koju se općenito poziva kao na *narodni suverenitet* – prikazana je od prosvjetiteljstva kao stanje u kojem je narod *slobodan – oslobođen bilo kakve prinude* koju vrše apsolutistička država ili drugi narod; također je prikazana i kao narodna *sloboda samoodređenja* i, otuda, *samoostvarenja*. Ovo je, opet, zasnovano na uvođenju koncepta *nacije*, kao *inherentno suverenog* – to jest samodovoljnog, apsolutno izoliranog i zato apsolutno kontroliranog – dijela čovječanstva. Cjelina čovječanstva, ranije prikazivana kao zemaljski izdanak suverene božanske volje, tako je ustupila mjesto *naciji*, kao dijelu čovječanstva obdarenom božanskim pravom na suverenu, *slobodnu* volju. Ova suverenost,

² S izuzetkom veoma malog broja *moderniziranih* imperija, “moderna država” praktično se odnosi na *nacionalnu* državu, tj. državu-naciju.

paradoksalno, učinila je naciju još izoliranijom od ostatka čovječanstva, i zato još podložnijom kontroli.

Idući dalje u podjeli vlasti, prosvjetiteljstvo je uvelo i razdvajanje između sfera zakonodavne i izvršne vlasti. Zakonodavna vlast zamišljena je tako da *predstavlja* suverenu volju naroda; time je uspostavljen pojam *predstavljanja*, koji je uveo instituciju *predstavnik*a ove volje i instituciju *predstavljeno*g. Ovo je dovelo do podjele tek-stvorene kvazi-cjeline nacije na izvjestan broj međusobno izoliranih dijelova, kojima je komunikacija omogućena samo na nivou cjeline. Na tom nivou, oni su priznati i predstavljeni kao *građani*, čija suverena, slobodna volja *konstituira naciju*. Na svim ostalim nivoima, oni su prikazani kao izolirane *individue*, čija međusobna izolacija potječe, paradoksalno, od samog priznanja njihovog statusa kao građana dotične nacije. Jer, 'novootkrivena' individualna lojalnost građana spram dotične nacije – posredstvom koje se izražava njihova suverena volja – neminovno ukida sve njihove tradicionalne kolektivne (plemenske, komunalne i korporacijske) lojalnosti i spona. Novoproglašeni suverenitet individua nad njihovim individualnim sudbinama – koji potječe od novoproglašenog suvereniteta njihovih individualnih volja – još više intenzivira njihovu međusobnu izolaciju, propagirajući njihovu apsolutnu samodovoljnost. Ova međusobna izolacija i samoizolacija – općenito nazivana *individualnom slobodom*³ – potom se prikazuje kao *sloboda* individua *u kojoj nema prisile drugih individua*; stoga, ona se istodobno prikazuje i kao *sloboda nesmetanog samoostvarenja* individua. Cjelina građanstva tako je rascijepljena na potencijalno neograničen broj međusobno izoliranih dijelova, visoko podložnih kontroli: podložnost ovih dijelova kontroli garantirana je njihovim prihvatanjem neprekidne *samoizolacije*, što se općenito prikazuje kao ostvarenje njihove individualne slobode.

S druge strane, inherentna logika izvršne vlasti zahtijevala je da se uvede spomenuti proces *specijalizacije*. Ovo je logično dovelo do uspona *kaste specijalista* čija je komunikacija, ponovno, moguća samo vertikalno, na nivou nanovo stvorene cjeline: na tom nivou, oni funkcioniraju kao kasta, to jest kao samoobnavljajuća i samodovoljna interesna grupa, zasnovana na međusobnoj saglasnosti. Horizontalno, njihova autonomna individualna komunikacija učinjena je krajnje nevjerovatnom, jer njihovo specijalizirano

³ Individual liberty. (Op. prev.)

znanje po prirodi je parcijalno, lišeno općeg, de-specijaliziranog meta-jezika, tj. općih procedura komunikacije koje se mogu naći jedino na nivou cjeline. Iako *izoliranje specijalnosti* čini specijaliste prividno neovisnim jedne o drugima, upravo je *komplementarnost* njihovih specijalnosti (tj. njihovih izoliranih dijelova znanja), kao i njihova ovisnost o cjelini, izražena kroz njihovo članstvo u kasti specijalista (izvan koje bi njihovo specijalizirano znanje imalo malu društvenu primjenjivost), ono što ih praktično čini međusobno ovisnim. Tako je kasta komplementarnih specijalista – kao okvir za ponovno stvaranje cjeline znanja i moći – postala okvir za *koncentraciju* moći, ujedno sprečavajući njenu apsolutizaciju: izolacija na (horizontalnom) nivou članova kaste specijalista i, istovremeno, međusobna ovisnost članova kaste, uspostavljena putem (vertikalne, tj. hijerarhijske) mreže komunikacijskih procedura unutar kaste, funkcionira kao kontrolni mehanizam koji reducira vjerovatnost nastanka apsolutne vlasti, nepodložne kontroli.

Paradoksalno, opet, prosvjetiteljstvo je nerazdvojno splelo ovu de-apsolutizaciju vlasti sa svojom vlastitom *apsolutizacijom znanja* (otuda i izreka koja kaže da je znanje po sebi – moć). Ovaj očigledni paradoks oslanja se na još jedan, nešto manje očigledan: podjela znanja na izolirane, odvojene, specijalizirane grane zasniva se na njegovoj apsolutizaciji: samo zahvaljujući ovoj apsolutizaciji znanja nastala je *moderna znanost*, dijeleći cjelinu znanja na sve specijaliziranije i zato sve izoliranije znanstvene *discipline*. Obrnuto, eksponencijalni rast takvih disciplina postao je moguć jedino uvođenjem moderne znanosti, koja naglašava apsolutnu moć specijaliziranog, *znanstvenog znanja*, dijeljenjem cjeline znanja na kvazi-suverene i kvazi-samodovoljne dijelove koji, onda, funkcioniraju kao međusobno izolirane kvazicjeline. Unutar ovih znanstvenih kvazicjelina, znanje funkcionira samo kao *individualna informacija*, tj. kao izoliran, kvazisamodovoljan dio prethodno podijeljene cjeline znanja.

Paralela koja se ovdje javlja između *nacije* i *individue*, na jednoj strani, i *znanstvene discipline* i *informacije*, na drugoj strani, dolazi od logike koja *dijeli cjelinu*, i moći i znanja. U ovom smislu, uspostava kvazisamodovoljnih, izoliranih kvazicjelina, visoko podložnih kontroli (bilo da su u pitanju nacije, individue, znanstvene discipline ili informacije), pojavljuje se kao centralna tačka projekta prosvjetiteljstva. Postojanje ovakvih kvazicjelina može se, paradoksalno, jedino *samoreferencijalno* legitimirati – ukazujući na njihovu inherentnu sposobnost da se dalje *emancipiraju*, tj. samoizoliraju od svih *ograničenja* predmodernog društva. Zauzvrat, emancipacija ovih kvazicjelina

od predmodernih ograničenja može se legitimirati jedino samoreferencijalno, ukazujući na njihovu samoemancipatornu prirodu. Ova samo-emancipacija može se onda legitimirati i kao cilj-po-sebi i kao sredstvo-u-cilju *općeg progressa*, pri čemu se ovo posljednje zauzvrat prikazuje kao sredstvo-u-cilju samoemancipacije ovih kvazi-cjelina.

Otuda samoemancipacija ovih kvazicjelina (nacija i individua) treba da bude percipirana kao nerazdvojno spletena – ako ne već potpuno stopljena, i tako učinjena praktično identičnom – sa čudom *permanentnog tehnološkog progressa*, samog po sebi zasnovanog na neprekidno samoumnožavajućim otkrićima moderne znanosti. Slijedeći ovu logiku, takvo permanentno samoumnožavanje otkrića neizbježno zahtijeva neprekidno rastuće samoumnožavanje znanstvenih disciplina, specijaliziranih u sve dubljem prodoru u sve uže oblasti znanstvenog interesa. Ovo, opet, implicira totalnu samoemancipaciju kvaziholističke znanstvene informacije (koju nazivamo *činjenicom*) od cjeline predmodernog znanja, potpuno odbačenog i proglašenog neznanjem, sujevjerjem i predrasudom. Legitimirajući samoemancipaciju disciplina moderne znanosti od predmodernog holističkog znanja, znanstvene discipline se portretiraju kao *slobodne, oslobođene jarma sujevjerja*, inherentnog nepodijeljenom, holističkom znanju. Stoga se na njih gleda kao na *slobodne za puni samorazvitak* unutar svojih vlastitih, kvazisuverenih, sve užih interesnih polja.

Budući da je temeljna pretpostavka od koje je prosvjetiteljstvo započelo podjelu znanja na odvojene znanstvene discipline i izolirane znanstvene činjenice bila ideja da je *sekularizirani svijet neshvatljiv kao cjelina*, jedna od primarnih zadaća moderne znanosti bila je da se *a priori* odbaci svaki holistički pristup, odbacujući ga kao puko sujevjerje. Ipak, glavna uloga moderne znanosti bila je da pokreće mašinu tehnološkog progressa i industrijskog razvoja, obećavajući permanentnost *ekonomske i političke emancipacije* i nacija i individua. Da bi ovo obećanje dobilo svoju konceptualnu osnovu, uvedena je posebna grupa znanstvenih grana s ciljem da propagira *koncepte*, prije nego činjenice. Ova grupa poznata je pod nazivom *društvenih znanosti*.

Uloga društvenih znanosti u razvoju konceptualne osnove za projekt prosvjetiteljstva pokazuje se nezamjenjivom: ne samo što specijalizacija *unutar* društvenih znanosti služi kao podrška općem trendu podjele znanja, propagirajući nezamjenjivost društvenih znanstvenika kao specijalista; ona također aktivno doprinosi propagiranju *svih* koncepata podjele – od podjele moći na neovisne grane i tijela, preko podjele tradicionalnih zajednica na autonomne

individue, do podjele čitavog svijeta na kvazisuverene države-nacije. Uloga društvenih znanosti sastoji se u uspostavljanju univerzalne vladavine ovakvih razdornih koncepata, propagirajući njihovu univerzalnu vrijednost. Da bi uspjele u tome, društvene znanosti često se koriste za stvaranje potpuno novih realnosti. Otuda uvođenje novih koncepata, čija je zadaća oblikovanje mišljenja izoliranih individua izloženih znanstveno zasnovanom sistemu masovnog obrazovanja, koji imaju za cilj da utječu na djelovanje ovih individua. Zauzvrat, ovo djelovanje, zasnovano na unaprijed proklamiranim konceptima, stvara jedino one društvene procese koji dokazuju da su ovi unaprijed proklamirani koncepti ispravni. A usljed utjecaja sistema masovnog obrazovanja i, kasnije, masovnog komuniciranja, na mišljenje i djelovanje individua, permanentno nametanje unaprijed proklamiranih koncepata neprestano jača percepciju individua da tok događaja može voditi samo u unaprijed proklamiranom smjeru. Ova sposobnost društvenih znanosti da uspostave odnos *refleksivnosti* između oblikovanja mišljenja i oblikovanja stvarnosti neodvojivo je splela uloge specijalista iz društvenih znanosti i njima paralelnih birokrata iz izvršne vlasti.⁴ Vladajuća kasta specijalista, udružujući obje ove vrste, nastaje otuda usljed *podjele* i znanja i moći: *koncentracija znanja i moći* na nivou nanovo stvorene cjeline (koja se sastoji od specijalista i njihovih komplementarnih specijalnosti) može se učiniti podložnom kontroli jedino posredstvom *izolacije dijelova znanja i moći* na nivou komplementarnih, i zato međusobno ovisnih, dijelova. I upravo ova podložnost kontroli kasti specijalista čini najpovoljnijim okvirom za ponovno stvaranje cjeline znanja i moći: jedino kroz njenu komunikacijsku strukturu, koncentracija znanja može se sigurno transformirati u koncentraciju moći. Inače, koncentracija znanja izvan strukture ove kaste može dovesti jedino do restauracije apsolutne, kontroli nepodložne, moći.

Prosvjetiteljstvo tako zamjenjuje *apsolutizam* prethodne epohe svojim *univerzalizmom*: koncept apsolutnog, božanskog znanja je napušten, da

⁴ Joseph Nye pravi distinkciju između 'tvrde' i 'mehke' moći: "Mehka moć djeluje uvjeravajući druge da slijede ili da prihvate norme i institucije koje proizvode željeno ponašanje. Mehka moć počiva na privlačnosti nečijih ideja ili sposobnosti da se dnevni red nametne na takav način da oblikuje prioritete drugih." (Citirano u Mark Leonard, Public Diplomacy, London: The Foreign Policy Centre 2002., str. 4) I dok 'tvrdu moć' vrši izvršni, birokratski ogranak državnog aparata, 'mehka moć' se, uglavnom, proizvodi zahvaljujući djelatnosti specijalista iz društvenih nauka.

bi bio zamijenjen konceptom univerzalnog, znanstvenog znanja; koncept apsolutne, božanski legitimirane moći je odbačen, da bi bio zamijenjen konceptom univerzalne, znanstveno legitimirane moći. Proklamirana univerzalna vrijednost znanstveno propagiranih paradigmi društvenog progresa – koja upućuje u smjeru stalno rastuće, univerzalno primjenjive *podjele* cjeline znanja i moći, i vodi krajnjoj *koncentraciji* znanja i moći na nivou *nanovo stvorene* cjeline – logično implicira zahtjev za *univerzalnom, stalno jačajućom* moći. Tako prosvjetiteljstvo istovremeno propagira stalno rastuću *podjelu* – podjelu čovječanstva na izolirane nacije, podjelu tradicionalnih zajednica na izolirane individue, podjelu znanja na izolirane znanstvene discipline, podjelu vlasti na izolirane ogranke, istovremeno konzistentno zagovarajući poželjnost *koncentracije* znanja i moći unutar jedne, Globalne Vlade.

Na kraju, ova paradoksalna konzistencija prosvjetiteljskog projekta neminovno dovodi do paradoksalnog *stapanja* procesa *globalizacije* sa procesom *fragmentacije* svijeta u sve izoliranije grupe i individue, prikazujući proces njihove stalno rastuće samoizolacije – koji se popularno prezentira kao sve intenzivnije ostvarivanje njihove kolektivne ili individualne slobode – kao krajnji cilj njihovog zemaljskog postojanja, i Historije u cjelini. Međutim, to i nije neka osobita novost – paradoksalna logika takvog *stapanja* odavno je historijski prisutna, budući da je inherentna sprezi znanja, moći i podjele, kao što je to postavljeno u naslovu i razvijeno u korpusu ovoga eseja.

S engleskog preveo: Ranko Milanović

Zlatko Hadžidedić

KNOWLEDGE AND POWER: *DIVIDE ET IMPERA*

Summary

The traditional form of power was usually based on power and rarely on skill. The modern forms of power, starting from Enlightenment, was created on the basis of knowledge, the knowledge of *the entirety*: only the *entirety of knowledge* equal the *entire power*. That is why power over *the entirety* assumes knowledge of *the entirety*. However, the power over entirety and concentration of power are

only established when the entirety of knowledge is divided and it continues to be divided into ever smaller, ever more isolated *fragments*. The entirety of power is most efficiently exercised by dividing the entirety of knowledge, because the concentration of knowledge at the level of entirety becomes fully realised in form of concentrated power only of the knowledge has already been divided into mutually isolated fragments, in form of partial information distributed to appropriate physical entities subjected to a supreme unit which holds the concentration of entirety of power. This makes such individual entities mutually more isolated and thus more susceptible to control by this one unit which holds the power over the entirety. But the more isolated the fragments are, the more power is located at the entirety. Only within this *divide et impera* logic, knowledge becomes power and power is based on knowledge, and the establishment of quasi-self-sufficient, isolated quasi-entities, highly susceptible to control (be it individuals, nations, scientific disciplines or information), appear as the central point of projects of Enlightenment and Modernity. Finally, this paradoxical logic of Enlightenment and Modernity leads to a paradoxical fusion of the process of *globalisation* and the process of *fragmentation of the world and of societies* into ever more isolated groups and individuals, presenting their ever growing *self-isolation* - which is commonly represented as intensive realisation of their collective or individual *freedom* - as the ultimate goal of their earthly existence and of History as a whole.